

що при точному прогнозі стану позичальника можна реалізувати підходи, що дозволяють скоректувати поведінку принаймні деякої частини клієнтів.

Діяльність банків та всієї банківської системи в цілому показує, що, незалежно від типу кредитної політики, якості кредитного портфеля, методик, які застосовуються при оцінці кредитоспроможності позичальника та управління кредитним ризиком, усі банки тією чи іншою мірою стикаються з проблемами неповернення кредитів. Усе це, своєю чергою, призводить до виникнення проблемної заборгованості за наданими кредитами або ж перетворення звичайних кредитів у проблемні.

Висновки

Отже, враховуючи вищезазначене, можна зробити висновки, що проблемними є кредити, щодо яких у банку є сумнівів у поверненні позичальником основної суми заборгованості або відсотків. Проблемні кредити тісно пов'язані з кредитним ризиком банку і сприяють підвищенню його рівня.

Основними причинами виникнення проблемної заборгованості в банках України стали: вплив фінансової кризи, помилки в кредитній політиці самих банків, недисциплінованість позичальників.

Таким чином, наявність проблемних кредитів у портфелі банку вимагає проведення комплексу заходів організаційно-

го та адміністративно-правового характеру, щодо повернення кредитних коштів з метою усунення можливих збитків банку.

Список використаних джерел

1. Siddiqi N. Credit Risk Scorecards. Developing and Implementing Intelligent Credit Scoring. Siddiqi N. // Wiley and Sons: New York, 2005. – 196 p.
2. Мейз Э. Руководство по кредитному скорингу. Пер. с англ. Элизабет Мейз. Перевод с англ. И.М. Тикота – М.: Финансы. Публишер. 2008. – 464 с.
3. Слобода Л. Напрями вдосконалення роботи банків України з проблемними активами в посткризовий період // Слобода Л. Дунаш. – Вісник НБУ. – №4/2011. – С. 48–51.
4. Дзюблук О.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного фінансування кредитної системи [Електрон. ресурс]. – О.В. Дзюблук, Р.В. Михайлюк. – Режим доступу: <http://www.library.tntu.edu.ua>
5. Бідюк П. Моделі оцінки ризиків кредитування фізичних осіб / П.Бідюк, Є. Матрос // Кібернетика та обчислювальна техніка. – 2007. – №153. – С. 87–95.
6. Кльоба В. Напрями удосконалення діяльності ситуаційного центру управління проблемною заборгованістю за кредитними операціями банку / В.Л. Кльоба // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – №19. – С. 169–176.
7. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org>

В.В. ГЕРАСИМЕНКО,

к.е.н., Департамент контролю, методології та ліцензування валютних операцій Національного банку України,

С.Б. ЄГОРИЧЕВА,

д.е.н., доцент, Полтавський університет економіки і торгівлі

Повноваження і узгодженість дій центрального органу державної влади у сфері валютного контролю: економіко-правовий аспект

У статті розглядається питання взаємодії центрального органу державної влади між собою та з агентами валютного контролю при здійсненні валютного контролю за діяльністю учасників зовнішньоекономічної діяльності; визначені недоліки та проблеми в організації валютного контролю за діяльністю учасників зовнішньоекономічних відносин та надані пропозиції щодо їх усунення.

Ключові слова: валютний контроль, державний контроль за зовнішньоекономічними операціями, державний контроль за здійсненням валютної дисципліни, експорт, імпорт.

В статье рассматривается вопрос взаимодействия центральных органов государственной власти между собой и с агентами валютного контроля при осуществлении валютного контроля за деятельностью участников

внешнеэкономической деятельности; выявлены недостатки и проблемы в организации валютного контроля за деятельностью участников внешнеэкономических отношений и представлены предложения по их устранению.

Ключевые слова: валютный контроль, государственный контроль за внешнеэкономическими операциями, государственный контроль за соблюдением валютной дисциплины, экспорт, импорт.

The article discusses the interaction of the central state organs between themselves and with agents in the implementation of exchange controls over of foreign economic activity; identified weaknesses and problems in the organization of exchange controls over activities of foreign economic relations and presents proposals to address them.

Keywords: *foreign exchange control, state control over of foreign economic activity, government assistance of foreign exchange discipline, export, import.*

Постановка проблеми. Глобалізація торгівлі, якою характеризується сучасний період розвитку світового господарства, спонукає національні виробництва товарів, робіт, послуг функціонувати в умовах єдиного економічного простору. Особлива роль при цьому належить контролю за валютними операціями, які є основою при здійсненні розрахунків у міжнародній торгівлі. Підтвердженням цього є визначення в прийнятій в 1977 році IX Конгресом Міжнародної організації вищих контрольних органів (ІНТОСАІ) «Лімській декларації керуючих принципів контролю» мети контролю як «виявлення відхилень від прийнятих стандартів та порушень принципів, законності, ефективності та економії витрачання матеріальних ресурсів на можливо більш ранній стадії з тим, щоб мати можливість прийняти коригуючі заходи, в окремих випадках, притягнути винних до відповідальності, отримати компенсацію за заподіяну шкоду або здійснити заходи щодо запобігання або скорочення таких порушень у майбутньому» [1]. А відтак, здійснення контролю за дотриманням валютної дисципліни учасниками зовнішньоекономічної діяльності має визначне значення як у розвитку міжнародного економічного співробітництва, так і в забезпеченні ефективної валютної політики кожної окремої держави – учасника таких відносин.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питання валютного контролю знаходяться у полі зору таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як М.В. Григорчук [2], В.П. Богун [3], Г.О. Андрущук, В.М. Алексєєв, О.В. Безух [4], Д.П. Скачко [5], Л.А. Швайка [6], О.М. Козиріна [7], Л.А. Московкіна [8], О.С. Федченко [9] та інших.

Проте, незважаючи на наявні наукові здобутки вчених щодо поліпшення валютного контролю, недостатньо висвітленими в економічній літературі залишаються питання узгодженості дій різних державних органів щодо забезпечення контро-

лю за дотримання суб'єктами господарської діяльності валютного законодавства при здійсненні експортних і імпорتنних операцій. Недоліки і невирішеність проблем у цій сфері організації валютного контролю призводять до погіршення стану валютної дисципліни суб'єктів зовнішньоекономічних відносин і негативно позначаються на його ефективності, стані платіжного балансу та валютного ринку країни.

Метою статті є визначення проблем і розробка рекомендацій щодо удосконалення в Україні взаємовідносин між уповноваженими органами при здійсненні валютного контролю за діяльністю учасників зовнішньоекономічних відносин.

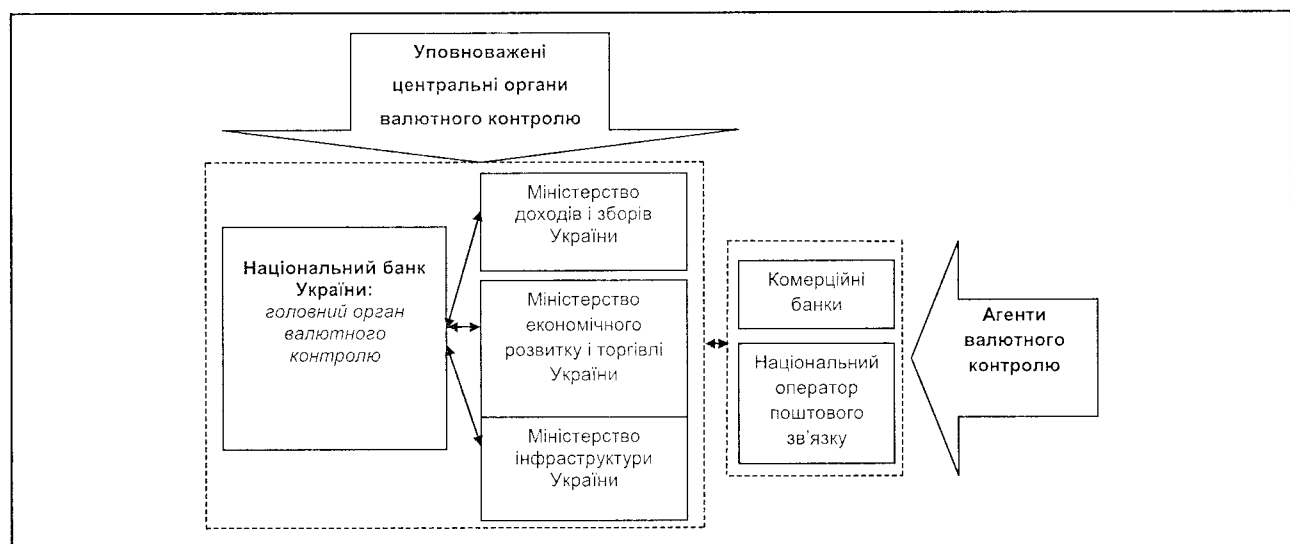
Виклад основного матеріалу. Державними органами влади, що здійснюють валютний контроль, є уповноважені органи валютного контролю та агенти валютного контролю.

В Україні наразі органами валютного контролю є Національний банк України, Міністерство доходів і зборів, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство інфраструктури України, а агентами валютного контролю виступають уповноважені банки, фінансові установи та національний оператор поштового зв'язку, які одержали від Національного банку України генеральні ліцензії на здійснення валютних операцій [10; 11] (див. рис.).

Серед зазначених центральних органів виконавчої влади, як визначено ст. 13 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», головним органом валютного контролю є Національний банк України, який:

- а) здійснює контроль за виконанням правил регулювання валютних операцій на території України з усіх питань, не віднесених Декретом до компетенції інших державних органів;
- б) забезпечує виконання уповноваженими банками функцій щодо здійснення валютного контролю згідно з Декретом та іншими актами валютного законодавства України.

Функція Міністерства доходів і зборів України [12] (далі – Міндоходів) у сфері валютного контролю полягає в здійсненні

Склад та взаємодія в Україні уповноважених центральних органів та агентів валютного контролю

Складено авторами.

фінансового контролю за валютними операціями, що проводяться резидентами і нерезидентами на території України [10].

Крім того, на Міндоходів покладено:

а) забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установлений законом строк, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону, торгових патентів;

б) організацію проведення перевірок щодо дотримання встановлених законом строків здійснення розрахунків в іноземній валюті, готівкових розрахунків, наявності ліцензій та контроль за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України [12].

Отже, Міндоходів у частині забезпечення дотримання учасниками ЗЕД валютної дисципліни здійснює контроль за повнотою і своєчасністю надходження виручки за експортними операціями та обґрунтованістю здійснення поставок товарів (робіт, послуг) в Україну при їх імпорті.

Для реалізації цих повноважень Міндоходів від уповноважених банків отримує інформацію [14] щодо:

1) відсутності інформації про експортну операцію в реєстрах митних декларацій (стосується лише експорту резидентом продукції, на яку відповідно до чинного законодавства України оформляється митна декларація);

2) змін умов договору, що перебуває в банку на контролі, внаслідок дії яких виконання нерезидентом зобов'язань за експортною операцією повністю або частково здійснюється шляхом поставки товару;

3) не оформлення резидентом акту (або іншого документу), що засвідчує отримання резидентом передплачених юридичних видань;

4) поставки продукції за імпортним договором резидента без її ввезення на митну територію України при неподанні необхідних документів;

5) клієнта банку, який не подав документи, що є необхідними для з'ясування банком стану розрахунків за експортною, імпортною операціями цього клієнта;

6) незавершені експортні, імпортні операції резидента, рахунок якого в банку закривається при одночасному переході його на обслуговування в інший банк, або клієнта банку при закритті його рахунку;

7) фактів зняття з контролю операції резидента на підставі документів про припинення зобов'язань за операцією шляхом зарахування зустрічних однорідних вимог за договорами;

8) виявлених у звітному місяці фактів порушень в разі не надходження в законодавчо встановлені строки (або строки, визначені в висновках) виручки, товарів. У наступному звітному місяці інформація про ці порушення вже не надається. При цьому банк не надає податковому органу вищезазначену інформацію, якщо резидент подав банку документ, який засвідчує прийняття судом рішення про задоволення

позову резидента щодо стягнення з нерезидента заборгованості, що виникла внаслідок недотримання останнім строків, установлених договором.

Від Національного банку України Міндоходів отримує інформацію, що стосується:

1) порушень резидентами встановлених законодавством термінів розрахунків в іноземній валюті під час здійснення експортних операцій та термінів надходження продукції за імпортними операціями після здійснення платежів;

2) переліку уповноважених банків, яким надано право здійснювати операції з іноземною валютою із зазначенням назви, адреси, коду ЄДРПОУ [15].

Таким чином, наявність таких інформаційних зв'язків забезпечує тісну взаємодію уповноважених на здійснення валютного контролю центральних органів державної влади між собою та з агентами валютного контролю.

Функція Міністерства інфраструктури України (далі – Мінінфраструктури) у сфері валютного контролю полягає в здійсненні контролю за додержанням правил поштових переказів та пересиланням валютних цінностей через митний кордон України [10]. У той же час це міністерство і НБУ не взаємодіють щодо обміну інформацією за зовнішньоекономічними операціями суб'єктів господарської діяльності.

У той же час, як свідчить практика і передбачено діючими нормативно-правовими актами, НБУ та Міндоходів відносно суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, отримує від комерційних банків без запиту¹ та без рішення суду тільки ту інформацію, що не є банківською таємницею.

У цьому зв'язку слід враховувати те, що згідно зі ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банківською таємницею є така інформація:

1) щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку, і є банківською таємницею;

2) відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у НБУ;

3) про операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди;

4) про фінансово-економічний стан клієнтів;

5) щодо системи охорони банку та клієнтів;

6) про організаційно-правову структуру юридичної особи – клієнта, її керівників, напрями діяльності;

6) відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація;

7) щодо звітності по окремому банку;

¹ НБУ отримує від комерційних банків інформацію за формою та в порядку, визначеному в Правилах організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України. Така інформація, зокрема містить дані про резидентів – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які перевищили встановлені законодавством строки розрахунків за експортними, імпортними операціями, рух коштів на рахунках іноземних банків, відкритих в уповноважених банках України.

8) коди, що використовуються банками для захисту інформації;

9) про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського нагляду;

10) про банки чи клієнтів, що отримана НБУ відповідно до міжнародного договору або за принципом взаємності від органу банківського нагляду іншої держави для використання з метою банківського нагляду або запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, чи фінансуванню тероризму.

У той же час вищезазначений перелік інформації, що є банківською таємницею, не поширюється на інформацію, яка підлягає опублікуванню.

Слід також враховувати, що в чинному законодавстві України (ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність») визначені випадки та порядок розкриття комерційними банками банківської таємниці Національному банку України та Міндоходів.

Так, за письмовою вимогою, зміст якої не суперечить діючому законодавству, НБУ надає Міндоходів інформацію, яка є банківською таємницею і стосується наявності банківських рахунків юридичних та фізичних осіб. Інша інформація, що містить банківську таємницю, розкривається НБУ відповідним структурним підрозділом Міндоходів тільки за рішенням суду в порядку, зазначеному в ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Разом із тим Міндоходів має право одержувати від платників податків, а також від НБУ, банків та інших фінансових установ довідки та/або копії документів про наявність банківських рахунків, а на підставі рішення суду – інформацію про обсяг та обіг коштів на рахунках, у тому числі про ненадходження в установлені строки валютної виручки від суб'єктів господарювання.

Як свідчить практика, не виключенням є випадки, коли вищезазначена норма розглядаються окремими уповноваженими банкам як підстава для того, щоб інформувати Міндоходів про експортні, імпорتنі операції своїх клієнтів-учасників ЗЕД лише на підставі судових рішень. Проте такі дії з боку уповноважених комерційних банків:

– по-перше, є порушенням п. 5 Інструкції НБУ «Про порядок здійснення контролю за експортними, імпортними операціями» від 24.03.99 № 136;

– по-друге, в цій ситуації НБУ не має можливості своєчасно виявляти такі порушення і застосовує санкції до банків-порушників у розмірах, визначених Положенням НБУ про валютний контроль від 08.02.2000 № 49, тільки за результатами планових (позапланових) перевірок комерційного банку та які полягають в штрафних, розмір яких (в залежності від характеру порушень) встановлюється у розмірах з базою розрахунку від неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

– по-третє, ускладнюється можливість здійснення Міндоходів оперативного валютного контролю за дотриманням строків розрахунків підприємств-учасників ЗЕД.

Як наслідок, послаблюється валютна дисципліна суб'єктів зовнішньоекономічних відносин, знижується ефективність валютного контролю в країні, бюджет недоотримує доходів і погіршується стан платіжного балансу країни.

Враховуючи це, вкрай важливим є подальше удосконалення системи взаємодії центральних органів валютного контролю і комерційних банків як його агентів щодо своєчасності і повноти розкриття інформації про стан розрахунків за експортними і імпортними операціями учасників ЗЕД. Проте в економічній літературі цій проблемі не приділено достатньої уваги.

Вважаємо, що вирішення зазначених проблем може бути забезпечено шляхом внесення Кабінетом Міністрів України за поданням Міндоходів на розгляд парламенту змін до законодавчих актів України, відповідно до яких за цим міністерством було б закріплено право на отримання від банків України і НБУ інформації:

а) без рішення суду – щодо обсягів й обігу коштів на рахунках суб'єктів господарювання, в тому числі про порушення строків розрахунків за експортними та імпортними операціями;

б) про факти порушень резидентами-суб'єктами ЗЕД законодавчо встановлених строків розрахунків за експортними, імпортними операціями.

Висновки

Отже, підсумовуючи результати проведених досліджень, слід зазначити, що організація валютного контролю за здійсненням експортних і імпорتنих операцій підприємницькими структурами значною мірою визначає ефективність зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання, впливає на дотримання ними валютної дисципліни, позначається на стані торгового і платіжного балансу країни, попиті та пропозиції валюти на внутрішньому валютному ринку країни. Це обумовлює необхідність подальшого розвитку валютного контролю за зовнішньоекономічною діяльністю підприємств – учасників ЗЕД на основі удосконалення інформаційної взаємодії Національного банку України, Міністерства доходів і зборів України, Міністерства економічного розвитку та торгівлі України й комерційних банків.

Список використаних джерел

1. Лимская декларация руководящих принципов контроля (Принята IX Конгрессом Международной организации высших контрольных органов (ИНТОСАИ) в 1977 году) [Электрон. ресурс] – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/604_001
2. Григорщук М.В. Нормативно-правове регулювання протидії злочинності у сфері зовнішньоекономічної діяльності та напрямки її оптимізації / М.В. Григорщук. – Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2009. – №3. – С. 99–106.
3. Богун В.П. Правове регулювання розрахунків в іноземній валюті у зовнішньоекономічних відносинах: дис. к.ю.н.: 12.00.04 / В.П. Богун. – ІСПД НАН України. – Донецьк. – 2001. – 195 с.
4. Актуальні проблеми правового регулювання розвитку підприємницької діяльності в Україні: Монографія / [Андрощук Г.О., Алексєєв

В.М., Безух О.В. та ін.] За ред. члена-кореспондента АПрН України, д.ю.н. Н.М. Мироненко. – Київ – Тернопіль: Підручники і посібники. – 368 с.

5. Скачко Д.П. Призначення спеціальних санкцій за ст. 37 Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» у механізмі впливу держави на систему господарювання / Д.П. Скачко. – Митна справа. – 2009. – №5 (65). – С. 25–30.

6. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: навчальний посібник / Л.А. Швайка. – К.: Знання, 2006. – 435 с.

7. Козырин А.Н. Валютный контроль внешнеторговой деятельности / А.Н. Козырин. – М.: Юридический справочник, 1998. – 157 с.

8. Московкина Л.А. Валютное регулирование и валютный контроль: перспективы развития // Банковские услуги. – 2000. – №5. – С. 12.

9. Федченко О.С. Вопросы взаимодействия внешнеэкономической и валютной политики государства // Финансовое право. – 2008. – №6.

10. Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.93 № 15–93.

11. Положення про валютний контроль затверджене постановою Правління Національного банку України від 08.02.2000 №49.

12. Указ Президента України «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» від 24.12.2012, №726/2012.

13. «Положення про Міністерство доходів та зборів України», затверджене Указом Президента України «Про Міністерство доходів і зборів України» №141/2013 від 18.03.2013.

14. Інструкція НБУ «Про порядок здійснення контролю за експортними, імпорними операціями» від 24.03.99 № 136.

15. Постанови КМУ «Про заходи щодо забезпечення контролю за зовнішньоекономічною діяльністю та валютного контролю» від 26.12.95 № 1044.

Г.В. СІЛАКОВА,
к.в.н., доцент, Національний університет харчових технологій,
Я.Е. РОЗІНА,
студентка, Національний університет харчових технологій

Підходи щодо формування кредитної політики комерційного банку

Досліджено підходи щодо визначення економічної сутності категорії «кредитна політика банку». Систематизовано зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на формування кредитної політики банку. Визначено основні принципи, функції, види та етапи формування кредитної політики комерційного банку.

Ключові слова: кредитна політика банку, фактори кредитної політики, принципи кредитної політики, функції кредитної політики, види кредитної політики, етапи формування кредитної політики банку.

Исследованы подходы к определению экономической сути категории «кредитная политика банка». Систематизированы внешние и внутренние факторы, влияющие на формирование кредитной политики банка. Определены основные принципы, функции, виды и этапы формирования кредитной политики коммерческого банка.

Ключевые слова: кредитная политика банка, факторы кредитной политики, принципы кредитной политики, функции кредитной политики, виды кредитной политики, этапы формирования кредитной политики банка.

Researched approaches to determining the economic substance of category «credit policy of the bank». Systematized internal and external factors influencing the lending policies of the bank. The basic principles, functions, types and stages of the credit policy of commercial bank.

Keywords: credit policy of the bank, factors of credit policy, principles of credit policy, function of monetary policy, types of credit policy, stages of the loan policy.

Постановка проблеми. Основним пріоритетом соціально-економічної політики держави є забезпечення високих і стійких темпів економічного зростання. Досягнення цієї мети неможливе без зростання ролі банківського сектора в економіці країни, ефективного задоволення банківською системою фінансових потреб реальної економіки. При цьому динаміка розвитку банківського сектору значною мірою залежить від стану правового середовища, інвестицій, ділового клімату, податкових умов, удосконалення регулювання банківської діяльності та системи банківського нагляду, ефективності функціонування системи страхування вкладів, доступності позикових ресурсів.

В умовах глобалізації економіки ці фактори набувають особливого значення, про що свідчить світова фінансова криза, яка торкнулася й економіки України. У цих умовах загострилася проблема недостатності кредитування реально-го сектору економіки.

Кредитна політика створює основу для всього процесу кредитування, визначає його об'єктивні параметри і особливості. Постійне забезпечення оптимального рівня кредитного ризику з одночасним досягненням планового рівня прибутку від кредитних вкладень в умовах нестабільності зовнішнього середовища вимагає впровадження в банках науково обґрунтованої кредитної політики, яка базується на достовірності та репрезентативності даних аналізу поточної ситуації та можливих шляхів її розвитку в майбутньому, можливості банку оперативного реагувати на зміну різноманітних факторів, що впливають на ринок кредитних послуг тощо.